

Betlehemsstjärnan, Qumranförsamlingen och Jesu liv

av Lenart Samuelsson, 11 juni 2006. Alla som läser dessa rader är välkomna med kommentarer till här presenterade påståenden eller ställda och ibland besvarade frågor. Sänd då ett e-brev till lennart.samuelsson@radostar.se eller brev till Kvinnebyvägen 107, 589 33 Linköping.

Jag försöker ge svar på ett antal frågor som har med Jesu födelse och liv att göra. Min utgångspunkt är en nyligen utkommen bok om Betlehemsstjärnan: "The Legacy of the Magi", av Michael R. Molnar, 1999. Själv är jag docent i fysik vid Linköpings universitet och har under ett 20-tal år undervisat i astronomi.

Molnar är den förste forskare som baserar sin forskning om Betlehemsstjärnan på astrologers och astronomers tänkande för 2000 år sedan (Ref. 1). Jag blev mycket fascinerad av hans framställning, och jag har själv hållit föredrag (Ref. 2) om hur han på ett mycket trovärdigt sätt kom fram till att det **vid soluppgången den 17 april år 6 f. Kr. fanns ett astrologiskt sett ovanligt fint läge för en kungafödelse just i Judeen.**

Dessutom har jag läst flera böcker om de skrifter som kallas Dödahavsrollarna från Qumran öster om Jerusalem. Det har länge intresserat mig att se, om man där kan hitta några kopplingar till evangeliernas texter.

Betlehemsstjärnan

Vid tidigare forskning om Betlehemsstjärnan har man alltid letat efter ett ljusstarkt objekt eller ett på annat sätt för blotta ögat tydligt himlafenomen. Molnar baserar sin forskning om Betlehemsstjärnan, på astrologers och astronomers tänkande för 2000 år sedan (Ref. 1). Han bortser helt från hur de kommit fram till sitt regelsystem, men han sökte efter astrologiska tecken på himlen, som kunde tyda på att en stor blivande kung skulle födas eller hade fötts i Judeen vid Jesu födelsestid.

Judarna levde i många år under ett förtryck av romarna och de hoppades på att den gamla profetian om en räddande Messias snart skulle infrias. Kunskaperna inom astronomin var redan då, tack vare hellenistisk kultur, så avancerade att man med gott resultat kunde förutsäga planeternas ställning det kommande året, trots att man fortfarande trodde att jorden var rörelsecentrum för solen, månen och de då synliga fem planeterna.

På den tiden var det ingen stor skillnad mellan astronomi och astrologi, som användes för att förutsäga ödet för en nyfödd person. *Astrologerna trodde att de sju vandrande stjärnorna (solen, månen och de då kända fem planeterna) var gudar (kosmiska krafter) eller himmelska gudars budbärare, som via sina rörelser på stjärnhimlen gav tecken till människorna*¹⁾. Judarna, vars religion bara accepterar en gud (5 Mosebok 6:4), använde därför normalt inte astrologiska förutsägelser (se dock undantag under "Astrologi och magi" nedan). *De Vise Männerna (magerna, astrologer) som enligt Matteus evangelium rapporterade om en kungafödelse i Judeen kom österifrån, där astrologi tillämpades.* Men de torde inte ha praktiserat en ålderdomlig babylonisk observationsinriktad astrologi, utan en modernare hellenistisk astrologi som innebar att positioner av planeterna kunde beräknas matematiskt med ganska stor säkerhet. Magerna kunde ställa en persons horoskop baserat på tid, datum och plats för födelsen (Ref. 1 sid. 39). *Matteus beskrivning verifierar att det vid Jesu födelsestid fanns en magnifik händelse, en Betlehemsstjärna, som pekade på födelsen av en stor kung i Judeen.*

1) De sju vandrande stjärnorna hade kaldeiska namn som ändrades att passa det egna språket. Enligt det indoeuropeiska urspråket kallades Jupiter Dyeus phater (lysande/himmelsk/gudomlig fader) och på grekiska blev det Zeus pater, på latin Jovis pater som i sammandrag skrevs Jupiter. Beteckningen planet kommer från det grekiska ordet för vandrare och omfattade först både solen, månen och de på den tiden kända fem andra planeterna. Genom att på nätet söka efter "planeter som gudar" får man många träffar.

Molnar kunde beräkna att planeternas placering vid soluppgången den 17 april år 6 f. Kr. hade ett astrologiskt sett ovanligt fint läge för en kungafödelse just i Judeen (i stjärntecknet och stjärnbilden Väduren). En händelse i Väduren avsåg Judeen enligt Ptolemy, Vales and Manilius (Ref 1. sid. 48). Det var framförallt Jupiter som den dagen, efter att en tid ha varit dold av solen, åter syntes gå upp i öster strax före solen. Omedelbart före Jupiter fanns Venus, Saturnus och månen, vilket ansågs som en fördelaktig ordning (Ref. 1 sid. 97 och Ref. 2).

Molnar kunde även visa varför folket i Jerusalem inte såg stjärnan. Den var nämligen förhållandevis oansenlig i ljusstyrka, och det var bara de Vise Männen som via sina beräkningar visste var den fanns. Stjärnan (planeten Jupiter) sågs alltså i öster (men magerna gick förstås mot väster; mot Judeen).

En planet kan inte stanna över en plats på jorden, men relativt stjärnorna uppvisar alla yttre planeter s. k. retrograd rörelse, vilket innebär att de ibland ses stanna och vända relativt stjärnorna. Orsaken härtill är att jorden har en större banhastighet och ibland kör förbi en yttre planet sedd mot stjärnorna. **Texten i bibeln om att Betlehemsstjärnan stannade över stallet kan få sin förklaring genom att Jupiter sedd bland stjärnorna stannade på himlen i Judarnas tecken Väduren.** Det är lätt att visa att Jupiter på hösten år 6 f. Kr. *gick före* (d. v. s. den rörde sig snabbare åt väster än stjärnorna), och att *den stannade* den 19/12, relativt de omgivande stjärnorna i Judarnas tecken. Jupiter rörde sig sedan åter saktare än stjärnorna åt väster, alltså så som den normalt rör sig. Dessa rörelser hos Jupiter kom alltså flera månader senare än tecknet på en kungafödelse den 7 april samma år.

Omkring år 200 e. Kr. skrev Clement av Alexandria att Jesus var född på våren 20-21 april eller 20 maj (Ref. 1, sid. 55). År 533 e. Kr. föreslog den romerske munken Dionysius Exiguus att vår tideräkning (år 1 e. Kr.) skulle börja en vecka efter Jesu födelsedag, som på den tiden var satt till 25 december (Ref. 1, sid. 55). Den 25 december var allt sedan 275 e. Kr. firad som "Dies Natalis Solis Invicti", den oöverbinnerliga solens födelse vid midvintersolståndet. Solen ansågs som en central gudomlig eld, som den dagen återigen började stiga högre upp på himlen. Genom att välja 25 december till Jesu födelsedag fick denna folkkära helgdag en kristen mening.

Naturvetenskap och astrologi i dag

Det faktum att vi idag vet mycket mer om stjärnhimlen och att planeterna inte alls är några gudar som signalerar till oss eller påverkar oss så som astrologer fortfarande tror, saknar naturligtvis helt betydelse när vi studerar hur människorna tänkte för 2000 år sedan. Däremot borde de moderna kunskaperna förhindra att astrologiska förutsägelser, som är ren vidskepelse, regelbundet publiceras i tidningsspalter. Barn och vissa andra kan beklagligtvis lätt bli vilseledda.

Tabell 1. Några fakta om händelser i Palestina för 2000 år sedan.

År	Notis
332 f. Kr.	Alexander den Store erövrar Palestina, och för med sig hellenistisk kultur.
320-200 f. Kr.	Ptolemaisk, dvs egyptisk, dynasti i Palestina.
200-142 f. Kr.	Syrisk dynasti i Palestina.
167 f. Kr.	Mackabeerna gör uppror mot tvånget att i templet i Jerusalem offra till andra gudar än sin egen.
142-63 f. Kr.	Hasmonerna fick vara överstepräster (och kungar), men under syrisk överhöghet. Många judar ansåg att hasmonerna inte hade rätt till dessa ämbeten eftersom de inte var av Sadoks släkt. De ansågs dessutom ringakta den sanna judiska religionen.

150 f. Kr.	Det var i första hand fariséerna som opponerade mot hasmonerna. Omkring år 150 f. Kr. framträdde en ny grupp, Qumranförsamlingen (vars medlemmar ofta kallades essener eller esséer). Det har länge ansetts att de också var motståndare till mackabeerna, men Eisenman påvisar att församlingen var pro-mackabeisk (Ref. 4, sid. 264). Qumranförsamlingen hade starka invändningar mot fariséernas alltför stora paragrafrytteri vid tydning av de heliga skrifterna. Också essenerna i Qumran följde lagen, men de hävdade en mer känslöbetonad fromhet. Hos dem spelade hoppet om Messias ankomst och det nya härlighetsriket den största rollen. De kallade sig ljusets barn och trodde att Gud snart skall komma och förgöra de andra, de onda.
31 f. Kr.	Detta år inträffade en stor jordbävning i Palestina och många människor dog. För Qumranförsamlingen innebar jordbävningen att deras byggnader förstördes och eldhärjades. Platsen övergavs under 30 år.
6 f. Kr. – ca 30 e. Kr.	Jesu liv
ca 10 – 65 e. Kr.	Paulus liv
1-70 e. Kr.	Qumranförsamlingen återkom till Döda havet och fortsatte sina bibelstudier, men på ett helt annat sätt än fariséerna. I Qumran var det kravet på ödmjukhet, sanning, rättfärdighet och framför allt kärleken till nästan, som satt i högsätet. Detta stämde, ansåg de, med de gamla profeternas skrifter. I Qumran väntade man på två Messiasgestalter (Messias = den med olja smorde); Messias av Davids släkt (kungasläkten), och Messias av prästsläkten som var av Levi stam. De kallades Messias av Israel och Messias av Aron.

Qumranförsamlingen och dödahavsrollarna

Ledaren för verksamheten i Qumranförsamlingen²⁾ kallades "Rättfärdighetens lärare". Under den långa tidsperiod som församlingen verkade i Qumran, måste flera olika personer ha varit församlingens ledare, men ingen av dem namnges i de skrifter, Dödahavsrollarna, som hittats i lerkrukor från Qumran. Det var "Rättfärdighetens lärare" som skulle tyda de gamla profetiorna och kanske även medverka till att de uppfylldes. Qumranförsamlingen, som var en sekt inom judendomen, hade ingen ambition att starta en ny religion. Den verkade alltså helt inom judendomens ramar. Qumranförsamlingen studerade ingående solens rörelser och införde en egen unik solkalender, till skillnad från judarnas månkalender.

Enligt tidiga beskrivningar av essener använde dessa inte någon solkalender. Kanske församlingen inte var essener? I Dödahavsrollarna finns ingenstans namnen "essen" eller "essee" nämnda. Dessutom ansågs essener vara mycket fridsamma, men den s. k. Krigsrullen som återfanns i Qumran visar att motsatsen gällde för församling där.

Solkalendern i Qumran (Ref. 4, sid. 110) var en viktig skillnad mot den konventionella judiska månkalendern (som egentligen var en mån-sol-kalender) och medförde att deras påskmåltid kunde komma att firas på en annan dag än hos övriga judar (se Jesu påskmåltid nedan).

2) Qumran är en ort vid Döda havets nordvästra strand. De första Dödahavsrollarna hittades där i grottor år 1947. Staten Israel utropades 1948 och sexdagarskriget 1967 ledde till att bl. a. Qumran och Qumran-materialet i Rockefellermuseet i Jerusalem kom under israelisk kontroll. Dödahavsrollarna består till stor del av fragment av handskrivna dokument som bevisligen har gömts undan och sedan legat orörda i sina grottor sedan tiden för kristendomens uppkomst (Ref. 3, 4 och 5). Sammanställningen av fragmenten, samt tydningen och publiceringen av texterna har tagit ca 50 år. Företrädare för den katolska kyrkan har haft ett dominerande inflytande på detta arbete.

Jesusgestalten

Vi vet nu från Qumran att deras egen Messias av Davids stam ansågs vara en "Guds son", född av Gud. Namnet Jesus förekommer dock inte i Dödahavsrollarna.

Via Paulus utvecklades långt senare Jesus-gestalten som en manlig, helig gud (Ref. 5 sid 218 och 223). Det blev via Paulus brev och verksamhet i den hellenistiska kulturen som denne Jesus, genom hans liv och predikningar, blev grunden för en ny religion, kristendomen, således med djupa rötter i judendomen. Det är på detta stadium som Paulus beskrivning av Jesu liv börjar fyllas av mirakulösa inslag, sannolikt också den förmodade jungfrufödseln och Jesu uppståndelse från de döda (Ref. 5, sid. 218). Dödahavsrollarna ger ett samband (en dispyt) mellan Paulus och Jakob, "Herrens bror" (troligen syftande på Jesus trots att det namnet inte anges). Paulus avsåg att grunda en ny religion, vilket Jakob inte ville (Ref. 5 sid 223). Jakob "den rättfärdige", troligen en av Qumranförsamlingens "Rättfärdighetens lärare", stenades till döds 62 e. Kr.. Denna troliga koppling av Jakob och Jesus till Qumran var en obekvämlig tolkning som länge hemlighölls av bibliska forskare, men påtalades av Eisenman (Ref. 5 sid. 223 - 236).

Dödahavsrollarna är historiska dokument vilket evangelierna inte är. Evangelierna är notoriskt otillförlitliga, något som varje seriös forskare är väl medveten om. De är i första hand berättelser av mytologisk karaktär, som tycks utspela sig i ett historiskt ingenmansland (Ref. 5 sid 19).

Astrologi och magi

Astrologi, magi och liknande ogillades av rabbinerna och i teorin var dessa verksamheter förbjudna. Men i templet i Jerusalem symboliserade de sju armarna på "menoran" de sju vandrande planeterna (inklusive solen och månen). De tolv skådebröden förkroppsligade de tolv tecknen/stjärnbilderna i Zodiaken.

Zodiaken är de stjärnbilder som solen, sedd från jorden, rör sig genom under ett år. Den cirkellinje på stjärnhimlen som solen därvid följer kallas ekliptikan. Varje del om 30 grader av ekliptikan kallas ett tecken (12x30 grader = 360 grader). Zodiaken kallas även för djurkretsen eftersom de flesta av dess stjärnbilder har djuranknytning.

Det finns ett flertal astrologiska skrifter från Qumran (Ref. 4, sid. 247). Oxen snarare än Väduren betraktades där som det första tecknet i Zodiaken. Skälet till att Väduren i våra dagars astrologiska beskrivningar kommer som första tecken är att solen under den hellenistiska tiden, vid vårdagjämningen gick upp i Vädurens stjärnbild. Den hellenistiska tiden omfattade ungefär 330 – 30 f. Kr., och det var under den tiden som astrologin fick sin moderna form. Zodiakens tecken sammanföll då med stjärnbilderna med samma namn.

Omkring år 125 f. Kr. upptäckte en grekisk astronom fenomenet med Zodiakens förflyttning i förhållande till solens läge vid vårdagjämningen. Förflyttningen är ett tecken (30 grader längs Zodiaken) på 2100 år.

Jordens skapelse ägde enligt bibeln rum ca 4500 år f. Kr.. Vid skapelsen (eller något senare) gick alltså solen upp nära Oxens stjärnbild vid vårdagjämningen.

Profetian om Messias

Församlingen i Qumran väntade på att en gammal profetia av oraklet Balaam skulle uppfyllas. I gamla testamentet står det: ...där skall komma en stjärna ur Jakob..... (Num. 24:17). Denna stjärna, eller kung, betraktades som en profetia om en Messias, en återkomst av kung David, som skulle förgöra alla Israels fiender.

Det kan i detta sammanhang vara av intresse, att se hur en ny kejsare i Kina valdes då den gamla just dött. Man reste helt enkelt runt i riket, och sökte rätt på ett barn fött i samma ögonblick som den gamle kejsaren dött. Också en ny Dalai Lama valdes på liknande sätt.

I mellanöstern fanns det goda möjligheter att välja en ännu mer raffinerad metod vid val av en ny kungason. Tack vare astronomiska beräkningar kunde man förutsäga läget av himlens gudar, planeterna. Det var därför mycket rimligt att man letade bland stjärnorna efter ett tydligt tecken på en kungafödelse hos judarna. Judarna själva anses ju inte ha varit astrologiskt intresserade, men det hellenistiska inflytandet torde ha påverkat dem. Genom att Paulus beskrev Jesu födelse som en jungfrufödelse förstärktes dessutom det unika i händelsen.

Jungfrufödelse

Användning av droger i samband med religiösa riter har omtalats förekomma i olika religioner, sekter och mystiska förbund. Det verkar inte osannolikt att sådana substanser också brukats av judar och de tidiga kristna (Ref. 5, sid. 90).

Det påstås också att rituella våldtäkter, kanske under drogad sömn, förekom hos prästerna. Om en sådan inte fullbordades helt, kunde ju ett barn bli till utan att flickan förlorade sin jungfrudom. Om detta skulle ha hänt i samband med Jesu födelse skulle jungfru Maria sanningsenligt kunna säga att hon inte visste om någon man. Tack vare goda förutsägelser om planeternas ställning ett år fram i tiden, kunde ju en lämplig tidpunkt för jungfrufödelsen ordnas om man ville försöka uppfylla profetian om en kungafödelse i Judeen.

Evangeliernas texter och Qumrans solkalender

Det finns åtskilliga punkter där Qumrantexterna uppvisar stora likheter med tidiga kristna texter (Ref. 5, sid. 165). I Regelboken i Dödahavsrollarna talas det om dem ”som går på fullkomlighetens väg, såsom Gud befallt”, och i Matt 5:48 säger Jesus: ”Var fullkomliga, så som er fader i himlen är fullkomlig”. Även Paulus är frikostig när det gäller att tillämpa begrepp och bilder lånade från Qumran. Han skriver: ”alla dem som efterlever lagen i Juda hus, som Gud skall förlösa... för deras lidandes skull och för deras tro på Rättfärdighetens lärare”. Paulus tillskriver förstås tron på Jesus samma försonande kraft.

I Bergspredikan (Matt. 5:17-19) gör Jesus sin ståndpunkt fullkomligt klar: ”Tro inte att jag har kommit för att upphäva lagen eller profeterna. Jag har inte kommit för att upphäva utan för att uppfylla.” Jesu trohet mot lagen sammanfaller med den hos Qumranförsamlingen. Samma koppling till Qumran finns vad gäller tidpunkten för Jesu sista måltid, nattvarden. I ett evangelium framställs den som en påskmåltid, där Jesus korsfästes dagen därpå. I ett annat evangelium sägs den ha ägt rum före påskhögtiden. Eftersom Qumranförsamlingen tillämpade en solkalender, medan prästerna gick efter sin månkalender, inföll påskhögtiden på olika tidpunkter. *Jesus tycks ha tillämpat samma kalender som den i Qumran, och Jesus firade alltså nattvarden på påskaftonens kväll enligt Qumranförsamlingens tideräkning. Detta ger alltså stöd för att han hade starka band med den församlingen.*

Uppfyllandet av gamla profetior tillämpades nog för att underlätta Qumranförsamlingens försök att påverka den judiska religionen mot en mer känslöbetonad fromhet.

Självuppfyllda profetior

Jesus försökte flera gånger förstärka sitt agerande genom att själv ordna så att gamla profetior slog in. De blev alltså självuppfyllda av Jesus och inte objektivt uppfyllda³).

När Jesus förklarar för sina lärjungar att han var Messias sade han (Matt. 16:21) ”att han måste gå till Jerusalem och lida mycket av de äldste och översteprästerna och de skriftlärde, och att han skulle bli dödad, men att han på tredje dagen skulle uppstå igen. (Mark. 14:21) ”Ja, Människosonen skall gå bort, såsom det är skrivet om honom...”.

Då Jesus närmade sig Jerusalem beställde han fram en åsna att rida på för att därmed uppfylla profetian i Sakarja 9:9: ”Se, din konung kommer till dig; rättfärdig och segerrik är han. Han kommer fattig, ridande på en åsna, en åsninnas fåle”.

Vi vet nu från Qumran att deras egen Messias av Davids stam ansågs som en "Guds son", född av Gud. Då Jesus fick frågan av översteprästen: Är du Messias, den Högstlovades Son?" så svarade Jesus: "Jag är det". Detta svar var tillräckligt för att han skulle dömas till döden.

-
- 3) Ett annat exempel på självuppfyllelse förekom då horoskop ställdes om en furstes framtida öde. Om horoskopet innehöll negativa inslag t ex tidig död, förbjöd fursten ofta att horoskopet offentliggjordes, eftersom någon annars kunde "se till" att profetian blev uppfylld.

Lidandets smärta och återuppståndelsen

I regelboken för Qumranförsamlingen konstateras att församlingens råd "skall bevara tron i landet med både orubblighet och ödmjukhet, och gottgöra synder genom att predika rättvisa och ta på sig lidandets smärta" (Ref. 5, sid. 173).

Den mystik som omgav essenerna kopplade dem till helbrägdagörelse och speciella kunskaper inom läkekonsten (Ref. 5, sid. 202). I en bok (The Crucifixion, by an Eye-Witness) som utkom i slutet av 1800-talet framställs det möjligt för Jesus att inte bara överleva korsfästelsen, utan också att efteråt framträda inför sina lärjungar, som om han "uppstått från de döda". En annan författare, George More, återupprepar detta påstående 1916 och hävdar att Jesus hos Qumranförsamlingen, långt senare, träffar Paulus, som då redan påbörjat sin version om Jesus upphöjd till en gudomlighet.

Andra liknande församlingar

Qumranförsamlingen (essener eller inte) var inte alls så isolerad som man tidigare trott. Besläktade församlingar fanns spridda i hela Palestina och kontakter fanns även till templet. Tempelskatter överfördes till Qumran där de gömdes år 66 e. Kr..

Min egen slutkommentar

Många kanske anser att vissa kommentarer ovan skulle kunna förringa eller på annat sätt vara till skada för kristendomen. Själv anser jag att en religion kan förstärkas om man kan bortse från vissa historiska felaktigheter, oklarheter eller svårförklarade mirakel. Vi är väl alla "guds barn", men Jesus var den som tydligt agerade därefter. Som historisk person torde han kunna betraktas som en väckelsepredikant (Ref. 7). Möjligen var han en av Qumranförsamlingens Rättfärdighetens lärare (Ref. 5, sid. 165).

Genom den Jesus-gestalt som vi fått via Paulus framfördes många fina sanningar som ligger till grund för kristendomen. Huvudsaken för kristendomen borde vara att bland dessa uttalanden främst ta fasta på budskapet om "kärleken till nästan".

Referenser

1. Michael R. Molnar, The Legacy of the Magi, Rutgers University Press, 1999.
2. Betlehemsstjärnan, en kort sammanfattning av Molnars bok, CYGNUS Nr 4, 2001, se www.astronomi-oas.nu eller via Lennart Samuelsson.
3. Bengt Otzen, Dödahavsrollarna berättar, Liber, 1964.
4. Robert Eisenman, Michael Wise, Rösterna ur Dödahavsrollarna, Prisma Magnum, 1992.
5. Michael Baigent, Richard Leigh, Dödahavsrollarnas hemlighet, Brombergs, 1993.
6. John R. Bartlett, The Bible – Faith and Evidence, British Museum Press, 1994.
7. Docent Jesper Svartvik, Lunds universitet (Människor och tro, P1 27/1, 2006).